

EL SISTEMA CONSTITUCIONAL CATALÀ I EL DRET DE LES PERSONES ENTRE 1702 I 1706

EVA SERRA I PUIG
Universitat de Barcelona

Article lliurat el 29 de març de 2014. Acceptat el 5 de juny de 2014

RESUM

Aquest article se centra en l'anàlisi del model polític català abolit el 1714. Situa el caràcter empíric de la legislació catalana, un dret escrit fruit del coneixement dels fets socials i polítics i arrelat a la realitat. Amb aquest dret públic, la societat catalana feia del juridicisme l'arma contra l'intervencionisme i l'autoritarisme reials. Aquest model va aconseguir la seva màxima capacitat d'evolució en les Corts de 1701-1702 (les Corts de Felip V) i sobretot en les Corts de 1705-1706 (les Corts de l'arxiduc Carles III). Aquestes Corts reforçaren l'ordenament jurídic català amb la voluntat de contrarestar la política reial posterior a la derrota de la Guerra dels Segadors. En aquestes Corts, amb una notable presència dels síndics del braç municipal, superior en les Corts de l'arxiduc, es van aprovar lleis importants de caràcter molt divers (econòmiques, socials, culturals, administratives, d'ordenament de la justícia i el notariat, etc.); però aquesta comunicació només pretén destacar les lleis destinades a salvaguardar les Constitucions (compilació de les lleis i creació del Tribunal de Contrafacions), a defensar els drets civils per sobre de la jurisdicció militar i a garantir els drets de les persones, fet aquest darrer especialment rellevant en les Corts de 1705-1706, sota l'experiència de la repressió del primer regnat de Felip V. La modernitat d'aquestes Corts va quedar liquidada amb la caiguda de Barcelona de 1714 i la implantació de la Nova Planta.

PARAULES CLAU

Corts, diputació, insaculacions, conferència, comuns, constitucions.

The Catalan constitutional system and people's rights between 1702 and 1706

ABSTRACT

This article analyses the Catalan political model abolished in 1714. It focuses on the empirical character of Catalan legislation as a written law resulting from knowledge of social and political events and rooted in reality. With this public law, Catalan society used juridicism as a weapon against royal interventionism or authoritarianism. This model reached its peak of development in the courts of 1701-1702 (the courts of Felipe V) and especially in the courts of 1705-1706 (the courts of Archduke Charles III). These courts supported Catalan legislation with the aim of counteracting royal policy after defeat in the Catalan Revolt. In these courts, with a notable presence of guilds from the municipal branch, greater in the Archduke's courts, a wide range of important laws were passed (affecting the economy, society, culture, the legal and notarial systems, etc.) but this article merely intends to highlight those laws aimed at safeguarding the constitutions (the compilation of the laws and creation of the Catalan Court of Litigations (Tribunal de Contrafaccions) to defend civil rights above military authority and guarantee people's rights, the latter being particularly relevant in the courts of 1705-1706 under the repression of the first reign of Felipe V. The modernity of these courts disappeared with the fall of Barcelona in 1714 and the implementation of the Nueva Planta decrees.

KEYWORDS

Courts, regional council, «put the names in a bag for draw», conference, commons, constitutions.

L'any 1979, Jaume Bartrolí publicava a la revista *Recerques* un important article, fruit de la seva recerca doctoral, titulat «La Cort de 1701-1702: un camí truncat». L'anàlisi de les Corts celebrades amb Felip V li permetia veure tot un model polític i econòmic que se'n va anar en orris amb la derrota catalana de 1714 i la implantació de la Nova Planta de 1716.

Però aquest camí truncat esdevé encara molt més dolorós si en fer l'anàlisi del model català que desapareixia el 1714-1716 es parteix de les Corts de 1705-1706.

No ens aturarem en els aspectes econòmics d'aquestes Corts, és a dir, en els tres capítols estel·lars del port franc, de la creació de la companyia privilegiada ni de les naus de permís per comerciar directament amb Amèrica, uns capítols en versió més favorable al lliure comerç l'any 1706 que no pas l'any 1702. Tampoc no m'entretindrè en els capítols estel·lars polítics, tot i que en parlaré, com els de la reforma de l'Observança, amb la creació del Tribunal de Contrafaccions, jurídicament molt més blindat el 1706 que no el de 1702. No en va hi havia hagut una certa experiència entre ambdós anys en relació amb la posada en marxa i el funcionament d'aquesta mena de Tribunal de Garanties Constitucionals, mixt, paritari, amb pretensions d'equilibri entre la sobirania reial i el poder de la terra, el qual no sé si té paral·lel en l'època a la resta d'Europa.

Em vull centrar en el model que restà liquidat el 1714, i només al final em referiré a les lleis del tot inexistents en la legislació de Felip V. Ara bé, no voldria pas fer pensar que l'existència d'aquestes lleis del tot noves pogués dependre d'uns nous aires dinàstics. La legislació de l'època no depèn pas d'un marc referencial teoricoideològic com poden ser les lleis basades en les constitucions contemporànies, segons el model revolucionari francès o napoleònic, sinó que, molt més clarament, és fruit de l'experiència, l'empirisme i el pragmatisme. A Catalunya, el mecanisme contractual reduïa «a un mínim qualsevol referència idealista a principis abstractes, els postulats eren el resultat, sovint heterogeni i asimètric, de successius reconeixements de fets socials i polítics i de l'esforç per heure-se-les amb llurs potencialitats dialèctiques. Aquest realisme jurídic implicava un positivisme històric». Era la «manera de fer, *a posteriori*, i arrapada a la realitat», de què ens parla Víctor Ferro, que potser, tal com ens diu, explica els dèficits catalans en matèria d'especulacions polítiques i que, tanmateix, permetien plantejar multitud de temes, potser no en termes de doctrina política, però sí en termes jurídics de dret.¹ En certa forma recorda la manera de fer anglesa, on en el dret imperava una fesomia tradicional i oberta, sempre en procés creatiu i d'elaboració per part d'aquells que l'aplicaven, la qual cosa fa que el dret anglès no conegui les categories i les classificacions abstractes i que, com diuen els historiadors del dret, sigui normatiu a partir de casos especials o particulars per obtenir solucions jurídicament vàlides. Aquesta manera de fer és el que permet observar el pes de l'imperi del dret en la història de la vida social catalana i

1. VÍCTOR FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987, p. 430-431.

allò que explica que els historiadors del dret, com Víctor Ferro, considerin que a l'hora de la veritat l'artilleria legal dels juristes catalans podia ser socialment més protectora que no les teories abstractes de la sobirania de França d'un Jean Bodin o les teories ètiques de la teologia de Castella dels jesuïtes. Catalunya, però, no era tampoc un país de dret pròpiament consuetudinari; la massa de la seva legislació pròpia o rebuda tenia sòlides arrels romanes i era un país de dret escrit. Amb tot, també es pot dir que el costum estava en la base material de tot el sistema jurídic de Catalunya. El dret comú hi fou admès per via consuetudinària i distingia ús de costum quan la pràctica encara no havia esdevingut costum però encara tampoc no havia prescrit. Tal vegada això explica que Josep Capdeferro ens hagi hagut d'advertir que a les lleixes de la biblioteca fontanellana impera l'interès pel *mos italicus* i el desinterès pel *mos gallicus*, és a dir, l'humanisme jurídic o *mos gallicus* hi té poc pes.²

He fet tota aquesta consideració preliminar per tal com, si l'estudi de la història de Catalunya dels segles moderns es fa en paral·lel amb l'estudi de la legislació catalana parlamentària, podem adonar-nos de la gran relació que hi ha entre fets històrics o necessitats polítiques o socioeconòmiques i lleis, i això permet observar que les constitucions en cap cas no són un mer codi feudal, sinó que revelen conflicte social, dinamisme i l'emergència de noves aspiracions socials.

Sovint la relació entre necessitat i llei s'ha observat únicament des de punts de vista econòmics i l'esfera política i el dret de les persones han estat deixats de banda sota un economicisme coix de raons sociopolítiques. Cosa que ens pot passar ara també quan reduïm el cas actual català a una mera qüestió d'espoli i dèficit fiscal. Així, cal no oblidar per exemple que, si bé és cert que la legislació de 1702 i de 1706 facilita i obre l'accés a Amèrica, a Amèrica ja s'hi anava, i que la legislació de 1702 i de 1706 només va fer que ratificar i facilitar les coses, però no les creà. Pot ser més decisiu, ara i aquí, centrar-se en tot allò relatiu a la defensa d'un model polític i la seva gent, i això ho valida 1702, però sobretot ho revalida i reforça el 1706. Tot i el Decret de Nova Planta, l'economia va aguantar fins a l'extrem que hi ha qui li ha imputat el creixement econòmic català del XVIII, i en canvi les liquidacions polítiques i humanes van deixar un país sense eines públiques pròpies, amb efectes devastadors en el terreny de la cultura política.

2. Josep CAPDEFERRO, *Ciència i experiència. El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*, Barcelona, Fundació Noguera, 2012, p. 97-98.

Sota l'òptica de la política, vull fer un repàs sumari de la legislació de 1702 i, sobretot, de 1706.

Bona part de la legislació pertany a dos fets: d'una banda, a la necessitat de defensar el model polític català, i de l'altra, a la d'obtenir unes lleis que donessin cobertura jurídica a les novetats.

En el terreny polític podem, per exemple, observar que tant el 1702 com el 1706 es reafirma i confirma la normativa de la vicerègia,³ és a dir, es vol reforçar un procediment que demostra que a Catalunya la successió de la Corona no és automàticament hereditària. La vicerègia reclama el jurament de les Constitucions per part de tot nou rei, fins a l'extrem que mentre aquest nou monarca no juri Constitucions la legalitat imposa un règim especial, dit de vicerègia, sota l'òrbita del governador general, figura contemplada per les Constitucions, a diferència del lloctinent o virrei, figura delegada del rei, el qual queda automàticament donat de baixa quan mor el rei. D'aquesta manera l'exercici de l'Audiència resta suspesa perquè el nou rei, sense jurament, no té jurisdicció contenciosa mentre agafen relleu altres estructures judicials, com els juís de prohoms de moltes ciutats i viles. La vicerègia podia, doncs, facilitar en algunes ocasions tant l'accidentalisme dinàstic com, potser, el republicanisme més o menys discrecional. Dins una Catalunya amb una legislació madura i unes institucions senatorials robustes no es pot parlar mai de buit de poder. En qualsevol cas el seu dèficit, des del segle xv, rau en la manca d'un príncep propi amb poder militar. Aquest fet explica no pas cap feblesa política sinó les dificultats d'un Principat, sense príncep i dins l'estructura imperial Habsburg, per mantenir una sobirania pròpia sense l'intervencionisme exterior. La lògica accidental de la successió pot explicar millor l'existència de la primera Constitució de 1706, que exclouïa els Borbons de la successió a Catalunya, redactada, com explica J. M. Iñurritegui, per Francesc Solanes, un jurista partidari de l'arxiduc i ferm creient que les lleis estaven per sobre del príncep.⁴

3. 48 i 70/1702 i 50 i 63 de 1706. Els quaderns legislatius de 1702 i 1706 compten amb una edició facsímil: *Constitucions, Capítols i Actes de Cort. Anys 1701-1702 i 1705-1706*, Barcelona, Base, 2004. Joaquim Albareda és autor de l'estudi introductor de l'edició.

4. J. M. IÑURRITEGUI, «Las virtudes y el jurista: el Emperador Político de Francisco Solanes y el amor a la patria», a J. SOBREQÜÉS (coord.), *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, vol. 1, Barcelona, Parlament de Catalunya i Museu d'Història de Catalunya, 2005, p. 443.

Bona part de la legislació de 1702 pretén, precisament, blindar el model polític català, i cal destacar les lleis més importants que es van aprovar en aquest sentit. El capítol 77 de 1702 i el 17 de 1706 reclamen la confirmació del model polític. Les rúbriques dels capítols diuen: «que privilegis, exempcions y llibertats de Comuns y particulars, ecclesiàstichs y seculars, estils y prerogativas de celebrar Corts en est Principat sian confirmats y, en quant menester sia, tinguts, com si novament fossen concedits». La rúbrica del capítol 17 de 1706 diu: «Confirmació de tots los privilegis, exempcions y llibertats dels comuns y particulars dels tres estaments, estils y prerogativas de Celebrar Corts y revocació dels abusos en contrari fets». Ambdós capítols, pràcticament idèntics, acaben dient que la confirmació dels privilegis i la revocació dels abusos és feta «de tal manera, que tingan tanta força y valor com si lo dia present fossen concedits y concedides». Davant d'aquests capítols de confirmació se'ns acut que no podem oblidar, per exemple, que a Catalunya les darreres Corts, les de 1626-1632, havien quedat inconcluses, i que Carles II no n'havia celebrat mai. No dubto, doncs, que aquest capítol tenia un valor important de restauració del model polític català. No és l'únic capítol amb intencionalitat de reforçar el valor polític de les Corts i, en definitiva, de les Constitucions; també cal destacar el capítol que fixa terminis a la publicació de les noves Constitucions amb la garantia notarial del protonotari,⁵ el que disposa la suspensió del curs judiciari de l'Audiència i les corts judicials ordinàries fins que les noves Constitucions no siguin impreses,⁶ el que ordena l'observació inviolable de les noves lleis sortides de Corts,⁷ el que recorda l'obligatorietat dels diputats de defensar les Constitucions,⁸ el que decreta l'elaboració d'una nova Compilació⁹ i, finalment, els que decreten la reforma de l'observança, és a dir, al costat del manteniment parcial del «poc valdria» de 1481 de Ferran II, la creació del nou Tribunal de Contrafaccions,¹⁰ un tribunal de garanties constitucionals mixt i paritari amb sis magistrats, meitat del rei i meitat de la terra, aquests darrers en representació dels tres braços: la representació de l'eclesiàstic, en mans del membre més antic

5. 90/1702, 94-95/1706.

6. 92/1702.

7. 49/1702.

8. 20/1702; 87/1706.

9. 82/1702.

10. 36, 37 i 38/1702; 83, 84 i 85/1706.

de la jerarquia de l'Església; el ciutadà, en mans del conseller en cap de la ciutat de Barcelona o del conceller, si el conseller en cap fos del braç militar; i el nobiliari, en mans del protector del braç militar.¹¹

En alguns casos no hi trobem la rèplica de 1706; caldria estudiar-ho millor, però la lectura dels processos familiars ens fan veure que aquesta Cort General va haver de ser llicenciada amb urgència per la pressió de la guerra. La clausura tenia lloc el 31 de març de 1706, i el setge de Barcelona del duc de Noailles i del mariscal Tessé s'iniciava el 3 d'abril del mateix any. Amb tot, les Corts de 1706 contenien també els tres capítols del Tribunal de Contrafaccions, però amb novetats que indiquen l'experiència haguda en l'etapa del primer regnat de Felip V.

El capítols de blindatge del model polític català no són capítols fets sense causa. Tots ells demostren la memòria política dels síndics dels braços. Aquests capítols ben segur que són la rèplica a l'insidiós conflicte de la publicació de les Constitucions de 1599,¹² a la negligència dels diputats que no sempre havien activat els obligats processos de dubte en matèria de contrafaccions o al fet que els jutges de l'Audiència, pel fet de ser sovint simultàniament jutges i part, no havien fet les sentències que les contrafaccions reclamaven. La reforma de l'Observança o Tribunal de Contrafaccions era una aspiració oberta ja des de 1533¹³ i havia tingut un precedent en els capítols de la Péronne pactats amb la Corona francesa de 1641.¹⁴

Tenim d'altres disposicions més conjunturals però també significatives del blindatge polític català envers l'intervencionisme reial. Pel que fa al control des de 1653 de les insaculacions o del personal polític de les institucions, el tema ha estat prou ben estudiat i no cal insistir-hi.¹⁵ Pel que fa a les insaculacions,

11. La constitució de l'observança o «poc valdria» de 1481 es mantenia en allò que no prescrivia amb el nou Tribunal de Contrafaccions.

12. Se'n pot fer un seguiment des del *Dietari de Jeroni Pujades*, edició a cura de Josep M. Casas Homs, Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1975, vol. I (1601-1605), p. 84-88, 156-158, 174-181, 190-191, 281.

13. Àngel CASALS, *L'emperador i els catalans. Catalunya a l'imperi de Carles V (1516-1543)*, Granollers, Granollers, 2000, p. 250-252.

14. VÍCTOR FERRO, *El dret públic...*, p. 418.

15. Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Catalunya y el gobierno central tras la Guerra de los Segadores (1652-1679)*, Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 1983, p. 112-125; Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «El control polític de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona (1652-1700)», *Pedralbes*, 13-1 (Barcelona, 1993), p. 457-468; Eva SERRA, «Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió», *Pedralbes*, 17 (1997), p. 191-216; Eva SERRA, «El pas

que des de 1653 la monarquia defensa com una regalia, els braços el 1702 no en poden obtenir cap garantia legal d'independència, i només la poden tenir a mitges el 1706, en aquest darrer cas en part perquè, en un context de guerra amb connotacions civils, la voluntat reial volgué reservar-se almenys les desinsaculacions. Amb tot, durant la segona meitat del segle XVII s'havien forjat d'altres mecanismes d'actuació política per contrarestar la manca de Corts i el control de les insaculacions; així, la conferència dels Tres Comuns, tal com explicarem. D'altra banda, tant pel que fa a 1702 com a 1706 trobem una disposició contra l'habilitació a Corts d'oficials reials i de guerra, és a dir, contra qualsevol possibilitat reial de reforçar un clientelisme parlamentari,¹⁶ així com una voluntat explícita de control per part de les institucions de l'ús dels judicis de *laudamentum curiae*, és a dir, dels judicis de regalia o judicis polítics.¹⁷

Des del punt de vista polític s'observen símptomes de modernització de l'aparell institucional o un cert camí cap al que se sol considerar la modernitat.¹⁸ Trobem símptomes d'una voluntat d'aclariment de la divisió de funcions dels organismes institucionals, així com un cert intent d'homogeneïtzació territorial legislativa i un esforç de separar política de justícia. Els capítols 2 de 1702 i de 1706 estan destinats a situar la jurisdicció dels diputats en etapes de Corts obertes o d'activitat parlamentària. El tema no era nou, i sovint la contradicció entre l'actuació de la Diputació i l'actuació de les Corts estant aquestes convocades havia portat problemes de competències, especialment pel que fa a les atribucions de la insaculació, és a dir, la selecció del personal polític que s'havia de posar a les bosses, però el conflicte havia derivat cap a un horitzó més ampli sobre allò que actualment en diríem divisió de poders entre legislatiu i executiu, agreujats el 1626 i 1632 per un factor tercer en presència, la presidència reial a

de rosca en el camí de l'austacisme», a *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo, 2001, p. 71-103; Eduard PUIG, *Les insaculacions de la Diputació del General de Catalunya (1654-1700)*, treball d'investigació, Universitat Pompeu Fabra (curs 2008-2009); Antoni SIMON, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València, PUV-IEC, 2011.

16. 35/1702; 18/1706.

17. 41/1702; 40/1706.

18. Paga la pena destacar sobre aquesta qüestió l'obra de Víctor FERRO, *El dret públic català...*, cap. 8, p. 429-460 i l'aproximació als valors de modernitat de les nostres lleis i els nostres procediments polítics de l'estudi-assaig d'Hèctor LÓPEZ-BOFILL, *Constitucionalisme a Catalunya. Preludi de modernitat*, Barcelona, Tria, 2009.

Corts. Això va engendrar un debat viu el segle XVII, no sols sobre les funcions de la Diputació sinó, sobretot, sobre la naturalesa de la Diputació.¹⁹ Felip Vinyes, que la considerava dependent de les Corts i els braços, en defensaven la naturalesa independent, com ho demostrava la jurisdicció sobre els seus impostos, però aquesta independència no la defensaven respecte a les Corts, sinó respecte al monarca. El debat és complex perquè s'hi troba involucrada tant la divisió de funcions entre dos organismes originàriament vinculats com la dependència o la independència de la Diputació respecte del rei, una Diputació que l'espaiament de les Corts havia col·laborat a reforçar.²⁰ Pel que fa a l'homogeneïtzació, la llei 26 de 1702 i la 14 de 1706 reafirmen la llei general per sobre dels usos i costums locals; socialment és una arma de dos talls, perquè hi podia haver costums locals socialment més favorables enfront de la llei general –per exemple, en matèria de delmes–, però al mateix temps és un símptoma de modernitat, com ho va ser la reducció dels pesos i les mesures segons la unitat barcelonina a finals del segle XVI. Finalment, tampoc no es pot dubtar que el Tribunal de Contrafaccions és, també, un intent de buscar una entitat o organisme de neutralització de la política reial per mitjà d'una instància professional d'objectivació en l'aplicació de la llei, tot reconeixent, en certa manera, una mena de separació entre rei i justícia, o entre executiu i judicial. Finalment, a més a més, en tot moment la legislació tendeix a situar la jurisdicció militar per sota de la jurisdicció civil, i en aquesta lògica hi juga també un paper especial el poder municipal.

En aquest model encara hi podríem afegir, doncs, el pes del poder local, o municipal, si ho volem dir en termes actuals.²¹ El poder municipal, si les Corts de 1626-1632 haguessin prosperat, hauria fet un gran pas endavant, co-

19. Jaume Ribalta ha estudiat aquest debat. Jaume RIBALTA, «*De natura deputationis generalis Cathaloniae*. Una aproximación a través de la literatura polemica del seicientos», *Historia Instituciones Documentos*, 20 (Sevilla, 1993), p. 403-471.

20. Es podria fer un estudi d'aquest debat des del privilegi de 1410 fins al debat de l'opuscle de Grases i Gralla, o la visió de la qüestió per coetanis de Grases i Gralla com el jurista austracista Francesc Solanes, redactor de la Constitució 1/1706, que exclou la successió dels Borbó de Catalunya. Un debat que conté aspectes orgànics entorn de la divisió de funcions i aspectes polítics sobre la naturalesa independent o dependent de les institucions en relació amb el rei i el tema de la sobirania o potestat que se'n deriva.

21. En termes històrics haurien de parlar del poder de les universitats, és a dir, de les instàncies locals (ciutats, viles i llocs) en termes institucionalitzats. La noció de municipal en l'època és el dret particular o «estatuari» de Catalunya en els punts on aquest innovava servint-se o suplint el *ius commune*, és a dir, la combinació del dret romà i el canònic.

mençant pel poder fiscal davant de la pressió reial i davant de les exempcions nobiliàries.²² Els capítols de 1702 i 1706 revelen el caràcter de subjecte polític dels municipis i les seves possibilitats de defensa legal. Les noves lleis atorguen als municipis prerrogatives de fisc envers els deutors, confirmen i amplien una reordenació descentralitzada de la justícia ordinària i els confirmen la jurisdicció en matèria de gremis enfront de l'Audiència (potser també una arma de dos talls), drets d'organització urbanística enfront de la batllia general, el dret d'usar les presons reials i la potestat dels consellers o jurats en les relacions entre els paisans i la soldadesca (allotjaments, bagatges, vitualles, mobilitzacions). En tot aquest procés el paper de Barcelona, tot i el seu caràcter d'un comú hegemònic i privilegiat, que a vegades actuava com un ens baronial o rival, no s'havia pogut sostreure de la seva condició de cap del braç de les ciutats i viles, i va jugar un paper més favorable que negatiu al servei del braç que representava.²³ D'altra banda, el poder municipal anhelava més pes de representació i anava obtenint llocs de poder dins el sistema de braços a les Corts i a la Diputació. En aquest sentit foren especialment importants les conquestes de 1702. El 1706 quedaren en el tinter per la pressió de la guerra, que va obligar a cloure les Corts enmig d'un debat en el qual el braç municipal exigia una quota de poder superior a l'obtinguda el 1702.²⁴

22. Eva Serra, «El món urbà en l'espai històric català. Incidència territorial i legislativa», a Jaume DANTÍ (coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2005, p. 41-140. El treball de Josep CAPDEFERRO sobre Girona, dins la seva tesi doctoral: *Joan Pere Fontanella (1575-1649), un advocat de luxe a la ciutat de Girona. Plets i negociacions jurídic-polítiques d'un municipi català a l'alta edat moderna*, Universitat Pompeu Fabra, setembre 2010, en podria ser una demostració.

23. Barcelona tenia les baronies de Flix i la Palma i va ser rival de Mataró; amb tot, va jugar un paper primordial, per exemple, en la lluita contra els quints, és a dir, contra les ambicions reials sobre el 20% dels ingressos municipals; SERRA, «El món urbà...». Sobre els quints vegeu Bernat HERNÁNDEZ, «Un assaig de reforma del sistema fiscofinancer de la monarquia a Catalunya. L'impost del quint sobre les imposicions locals, 1580-1640», *Manuscrits*, 14 (1996), p. 297-320.

24. Prerrogatives de fisc contra els deutors (80/1702), descentralització ampliada de la justícia ordinària (3/1702, 4/1706, 53/1702, 109/1706; pel que fa a Girona: 74/1702, 33/1706); jurisdicció sobre confraries laborals (4/1702, 27/1706; pel que fa a Girona, capítol de cort 90/1706); paper de consellers i jurats en les relacions amb l'exèrcit (57/1702, 26/1706, 78/1702, 34/1706, 55/1702, 34/1706); eliminació de les exempcions fiscals municipals als privilegiats (15/1702, 8/1706); drets urbanístics (capítol de cort 41/1706); ús de les presons reials (cap. de cort 62/1706). La petició el 1706 d'una quota superior es pot observar de la lectura dels processos familiars d'aquella cort general. Amb tot, cal tenir present que l'assistència a Corts de ciutats i

Parlar del braç municipal és parlar del tercer estat, i pagaria la pena estudiar el paper que va jugar aquest braç pel que fa a la fiscalitat de guerra en les Corts de 1702 i en les de 1706. L'erari públic a Catalunya havia estat en mans de la Generalitat, la Guerra dels Segadors va deixar molt malmès aquest erari i la segona meitat del segle XVII va contemplar el canvi d'equilibri entre l'erari del rei i l'erari de la Diputació a través dels mal anomenats donatius voluntaris, és a dir, donatius pactats a la força entre la Capitania i la Generalitat fora de Corts. Les perspectives de guerra, o la guerra pròpiament dita, posaren el tema del donatiu en termes preemtoris. Les Corts de 1702 i de 1706 permeten contemplar una mutació en el sistema fiscal català. Es manté, lògicament, la fiscalitat de la Generalitat; la bolla encara era rendible, com ho demostra el fet que el règim borbònic se la va apropiat, però la fiscalitat indirecta per la via comercial o productiva era insuficient davant dels nous reptes de guerra, i s'imposava fer-se amb l'estanc del tabac i abordar el sistema de la fiscalitat directa sobre la propietat. Només em referiré, i de passada, a la fiscalitat directa sobre les rendes d'aquesta. Aquest tema va ser abordat per les Corts de 1701-1702 i 1705-1706. El tema indica la lògica del cadastre anterior al cadastre, però amb una gran diferència: l'impost no seria en cap cas fruit de la imposició d'un decret reial, sinó fruit d'una deliberació parlamentària, en aquells moments plantejada en termes aparentment eventuals. Fou, de fet, un debat inacabat, per tal com no s'acabava de resoldre del tot la qüestió de la igualtat estamental davant de l'impost però el braç reial no donava el debat per acabat.

Pel que fa a l'Església, aquesta segueix tenint una jurisdicció pròpia amb la seva jerarquia, un espai de poder lògicament reclamat per a naturals catalans.²⁵ Això sí, segueix sent un estament integrat dins la dinàmica política del país (en la Diputació,²⁶ en les Corts, en el Tribunal de Contrafaccions) i amb tribunals propis com el jutge del Breu i la Inquisició, si bé, ja en ple segle XVI, els catalans

viles el 1705-1706 fou superior a la de 1701-1702. El 1702 signen el quadern legislatiu 28 comuns, i el 1706 el signen 39 comuns.

25. Petició de les prelatures catalanes pels naturals catalans 10/1702; 7/1706. És una vella i permanent aspiració en tant que la monarquia en feia un ús clientelar en favor dels no-naturals catalans com una eina de control polític, tot i que el rei disposava també de la Inquisició, que era un instrument efectiu de la monarquia.

26. El bisbat de Solsona, de creació recent (1593), assoleix el 1702 dos llocs de diputats i un d'oïdor en les bosses d'insaculació de la Diputació, llocs reclamats des del moment de la seva creació i en suspens a causa de les Corts inconcluses del segle XVII.

consideraven que amb el jutge del Breu n'hi havia prou. El capítol 69 de 1702 disposa que els eclesiàstics tinguin un lloc a les dues sales civils de l'Audiència, i que en les consultes del subdelegat del Breu han de ser preferits. Tot i així, el Breu està controlat políticament des de 1599 i el control es confirma el 1702 i el 1706.²⁷ Malgrat no poder sostreure's a la Inquisició, la voluntat del seu control polític, expressada des del primer dia que s'instal·là la nova Inquisició a Catalunya, s'estén al llarg de la nostra història moderna i obté els primers fruits constitucionals el 1599 i continua amb les Corts del XVIII, si bé, enfront de l'únic capítol, el 63, de 1702, és important destacar l'existència de 15 capítols de control el 1706, cosa que revela una pretensió de control més primfilada.²⁸

Un tema recurrent pel que fa a la Guerra de Successió i Catalunya no sols és remarcar el camí segat o perdut, sinó també destacar un intervencionisme hispànic català. Al meu entendre, la intervenció catalana té dues ambicions alienes a qualsevol intervencionisme i, en qualsevol cas, l'intervencionisme és una conseqüència, i encara feble, i no cap voluntat originària. Els moviments catalans indiquen dues coses: voluntat d'aprofitar l'ocasió de la crisi de la monarquia per restaurar la malmesa sobirania catalana i una política d'aliances internacionals²⁹ nova i pròpia (el pacte de Gènova de 1705); per raons d'interessos econòmics i d'afinitats amb el sistema polític, Anglaterra i Holanda eren molt més properes als catalans que no el rei de França. Allò que trobem en les Corts de 1702 i de 1706 revela poca cosa en relació amb aquesta suposada voluntat d'intervenció espanyola. Les ambicions hispàniques catalanes el 1702 i 1706 són un equilibri polític dins el Consell d'Aragó (caràcter rotatiu del protonotari)³⁰ i places de funcionaris a Nàpols i Milà.³¹ Nàpols havia estat una aspiració de la Corona catalanoaragonesa des del principi de la conquesta, i Milà seria l'única referència imperial i encara Habsburg, i no Trastàmara. Per tant, es reclama més un equilibri imperial hispànic que no pas una pertinença espanyola pròpiament dita.

27. 24/1702; 12/1706.

28. Del 65 al 78 més el 93.

29. Hi ha, tot i així, una novetat en les lleis de 1702 i 1706 que revela una certa voluntat d'incidència internacional, els capítols 22/1702 i 16/1706, que reclamen l'observació dels capítols de les paus, segurament dirigida a evitar les successives ocupacions que ha patit el país.

30. 27/1702, 11, 47/1706.

31. 21/1702; 10/1706.

Al meu entendre, és fer presentisme imputar pertinença política espanyola a la voluntat d'estar en el comerç hispànic i de ser tractats com a membres hispànics a Lisboa i a les costes espanyoles.³² Les lleis econòmiques de les Corts de 1702 i de 1706 pretenen impulsar l'activitat comercial, sia a través del port franc de Barcelona i dels vaixells a Amèrica,³³ sia a través de la formació d'una companyia nàutica,³⁴ sia a través de mesures contra els teixits forasters,³⁵ sia a través de mesures de lliure comerç, com es fa sobretot el 1706;³⁶ però és, em sembla, un anacronisme imputar identitat d'espanyolisme polític a les ambicions catalanes de participar en territoris de l'imperi, un imperi al qual sap que pertany i del qual en vol treure algun profit. Ara bé, l'assimilació que la historiografia ha fet entre identitat nacional i mercat imperial o mercat hispànic s'hauria de revisar. No hem trobat en cap moment que els catalans reclamin estar en el Consell d'Estat o tenir presència política en el Consell d'Índies o en la Suprema de la Inquisició. Les històries de la mena dels Vilana Perlas a Barcelona³⁷ i a Viena són una altra cosa i, a més, segurament tenen més relació amb una escalada personal que amb una identitat nacional.

He dit al començament d'aquesta intervenció que calia verificar i posar l'accent en aquells nous capítols que no trobem el 1702 i sí el 1706, i que o bé donen cobertura jurídica a novetats institucionals o bé podrien ser qualificats com a noves disposicions de protecció dels drets de les persones.

Bona part de les novetats legislatives de les Corts de 1705-1706 s'expliquen no sols per l'acumulació de canvis i conflictes que van tenir lloc en la segona meitat del segle XVII, agreujats per les inconcluses Corts de 1626-1632, sinó també per fets recents. Al costat de les novetats de 1701-1702, en el període 1705-1706 emergeixen unes noves lleis que s'expliquen pels conflictes que van tenir lloc en el curs del primer regnat de Felip V, protagonitzats sobretot pels seus dos virreis: Luis Antonio Tomás Portocarrero, comte de Palma (1701-

32. 85/1702, 88/1702; 35/1706, 36/1706.

33. 71/1702; 79, 104/1706.

34. 86/1702; 37/1706.

35. 73/1702.

36. 27/1706.

37. Precisament, l'afer Grases i Gralla demostraria que Vilana i Perlas no estava del tot en sintonia amb un gruix important del país.

1703), i Francisco Antonio Fernández de Velasco y Tovar, comte de Melgar (1703-1705).³⁸

El primer havia volgut, seguint un decret reial, expulsar l'holandès Arnald Jäger, naturalitzat català i ciutadà honrat de Barcelona, políticament acusat de sospitós. L'afet havia durat més de set mesos (del 28 d'octubre de 1702 a l'1 de juny de 1703) i va ser una prova de foc per encetar la capacitat del Tribunal de Contrafaccions, que va demostrar que havia funcionat, si més no, pel que feia al poder fàctic, per tal com el rei es va veure obligat a deixar suspès el seu decret per estudiar-lo més; però, de fet, el tema fou dictaminat com a favorable a l'encausat per evitar una sentència que contradigués un decret reial, la qual cosa hauria suposat una disminució de la sobirania reial. En l'intent del procés de contrafacció contra el decret reial d'expulsió hom pot veure l'artilleria legal que els comuns estaven disposats a disparar contra el decret reial, una artilleria legal immensa i en alguns casos tan vella com l'usatge *Alium Namque*, segons el qual qualsevol condemna requeria prèviament un judici just. És a dir, una condemna per decret reial no es podia admetre. És evident que l'existència del Tribunal de Contrafaccions, aleshores encara en procés constituent, va ser decisiu per canalitzar l'artilleria legal que ja existia en les Constitucions i contra un decret d'expulsió reial sense judici just previ. Això revela dues coses. En primer lloc, la importància social d'unes lleis sovint menystingudes en nom de la modernitat, i en segon, la visió política d'uns comuns que havien exigit en Corts l'existència d'un tribunal de garanties constitucional que podia servir en termes polítics, però també des del punt de vista dels drets de les persones.

Les Corts de 1706 contenen també dues lleis políticament importants: una d'elles dona cobertura legal a la Conferència dels Tres Comuns i l'altra fa un reconeixement indirecte però explícit del braç militar. Per entendre la importància d'aquestes dos capítols cal situar l'emergència i la funció històrica de la Conferència, que he citat més amunt, i el braç militar. La conferència, en termes d'ús i costum, era un vell procediment en etapes de crisi. La seva existència rau en el caràcter mancomunat institucional com a procediment polític que ja trobem a la Catalunya del segle xv, sense el qual no entendríem la formació del Consell del Principat contra Joan II. Durant la Guerra dels Segadors, per mantenir el secret deliberatori, les ambaixades entre comuns van ser substituïdes

38. Sobre el primer regnat de Felip V, vegeu Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V*, Barcelona, Vicens Vives, 1993.

també per conferències de comuns, i en aquestes ja hi participaven persones de reconegut prestigi vinculades al braç militar o gremi de cavallers interestamental.³⁹ La manca de Corts, la pèrdua de pes polític de la Diputació i el control de les insaculacions afavoriren, després de la Guerra dels Segadors, la formació del procediment de les conferències de comuns per reforçar les posicions d'una societat en ple dinamisme socioeconòmic que requeria una renovació de les eines de poder i de govern. Segons Eduard Martí, el procediment començaria a esdevenir clarament un nou recurs polític i a formalitzar-se com a institució el 1697.⁴⁰ La vitalitat de la institució procedia de l'anomenat braç militar, una mena de gremi de cavallers o notables de caràcter interestamental, transversal en diríem ara, aliè al procediment insaculador que actuava com a partit o *lobby* pel seu paper economicosocial estratègic, i ell fou l'ànima i la direcció de la Conferència dels Comuns. La Conferència, en ple conflicte successori, fou odiada, perseguida i prohibida pel virrei Velasco en el primer regnat del Borbó; en canvi, fou reconeguda jurídicament en les Corts de 1706 per la Constitució 18, la rúbrica de la qual diu: «Que lo disposat en la Constitució 9 y final, tit. De diversos y extraordinaris crims, ni altres, no comprén ni may ha comprès las Conferèncias se han tingut y tindran entre los Comuns de la Diputació, Ciutat de Barcelona y Bras Militar».⁴¹ De fet, institucionalitzava les reunions entre comuns perquè deixava de veure-les com a reunions conspiratives o subversives, tot i que sembla deixar vigent el control de les reunions de gremis. Pel seu cantó, el braç militar no convencional era doblement reconegut amb el capítol de Cort 92, la rúbrica del qual deia: «que lo procés familiar del Bras Militar de la present i demás Corts sie recondit en lo Arxiu de dit Bras»; fins aleshores el procés familiar, és a dir, les actes parlamentàries del braç militar, s'havia guardat en l'arxiu de la Diputació; per tant, sembla voler reconèixer l'entitat del braç reconeixent-li arxiu propi. Al costat d'aquest reconeixement institucional tam-

39. Eduard MARTÍ, *La classe dirigent catalana. Els membres de la Conferència dels Tres Comuns i del Braç Militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009.

40. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*, Lleida, Pagès i Fundació Ernest Lluch, 2008.

41. De fet modificava la constitució 100 de 1599, tot deixant en peu, però, que la permissibilitat no s'ampliava a les reunions intergremials. De tota manera, caldria veure fins a quin punt aquesta llei 100 de 1599 es mantenia viva en matèria gremial; en qualsevol cas, però, la llei no passà a engruixir el volum de les lleis prescrites.

bé cal destacar el reconeixement de les reunions de viles i llocs, amb facultat de convocatòria de consell general per campana o trompeta.⁴²

També, al costat del reconeixent jurídic dels nous recursos polítics, s'observa l'aprovació de mesures que indiquen una sensibilitat propera a l'eclosió d'un sistema d'*habeas corpus* i defensa del dret de les persones.⁴³ Totes les disposicions fetes en aquest sentit són, de fet, una rèplica contra els procediments repressius exercits pel virrei Velasco. Entre aquest seguit de lleis en volem destacar aquelles que fan referència a la integritat de la correspondència, a la immunitat de les magistratures municipals, a l'impediment de detencions discrecionals, a la immunitat dels comuns que deliberen, al dret a fer ambaixades, al compliment en els terminis de les condemnes, a la jurisdicció dels diputats i els consellers sobre llurs soldats, al dret dels oficials de les milícies urbanes a concórrer en oficis civils, al dret de les vídues de soldats a la jurisdicció ordinària, als límits en la citació ad *fines banni*, a la provisió de captura en cas de detenció i a l'empressonament, almenys, en presons dignes.⁴⁴ Es tracta d'un seguit de lleis complementades amb mesures encaminades a delimitar l'autoritat dels oficials reials i de guerra. En aquest darrer sentit, destaquen la prohibició dels comissaris de portar vara, els límits a l'aplicació del *jure belli*, el procediment de requeriment als oficials reials preeminents i el compliment de la normativa en cas d'allotjaments.⁴⁵ La guerra ho deixava en paper mullat, però l'existència d'aquestes lleis revela tota una visió social que mereix ser destacada.

42. Capítol de cort 60 de 1706.

43. Sobre aquesta qüestió cal destacar l'obra de Víctor FERRO, *El dret públic català...*, cap. 7, p. 289-427 i l'estudi-assaig d'Hèctor LÓPEZ BOFILL, *Constitucionalisme a Catalunya...*, p. 72-86.

44. Integritat de la correspondència (22/1706); immunitat de les magistratures (26/1706); impediment de detencions discrecionals (46/1706, capítol de cort 1/1706); immunitat dels comuns que deliberen, de fet dret de reunió i d'expressió (64/1706); dret a fer ambaixades (60/1706); terminis de les condemnes (capítol de cort 45/1706, 44/1706, capítol de cort 49/1706); jurisdicció civil sobre llurs soldats (capítol de cort 82/1706); dret de les milícies urbanes als oficis civils (capítol de cort 103/1706); dret de les vídues de soldats a la jurisdicció ordinària (43/1706); límits a l'*ad fines banni* (capítol de cort 51/1706); detenció amb provisió de captura (capítol de cort 46/1706); presons dignes (49/1706). Amb tot, cal no oblidar el rebuig dels bohemians (73/1702, 16/1706).

45. Prohibició de la vara (25/1706); límits al *jure belli* (capítol de cort 7/1706); requeriment als oficials reials majors (capítol de cort 38/1706); compliment de la normativa d'allotjaments (capítol de cort 107/1706).

En aquest repàs legislatiu, dissenyador d'un model polític que la Nova Planta destruï, he obviat una gran munió de lleis d'interès estamental i socio-lògic, així com moltes disposicions relatives al deute i el crèdit reveladores de la dinàmica de la societat civil, i disposicions sobre els notaris i els jutges reveladores de la dinàmica judicial d'una societat en procés de canvi. No voldria acabar sense dir que, tanmateix, les Corts també revelen la resistència de les forces que solem anomenar de l'Antic Règim en relació amb els drets senyorials i a la jurisdicció baronial, si bé aquestes continuaven sota una creixent consciència crítica, més explícita el 1706⁴⁶ que no el 1702.

Amb la Nova Planta el creixement econòmic, ja iniciat de feia temps, fou fet sense recursos polítics propis, sense representació i sense debat parlamentari i sota la negació del país. El dret civil, gremis inclosos, vingué a substituir d'una manera coixa i esbiaixada el camí legislatiu i institucional públic sòlid i amb capacitat d'evolució del període 1702-1706.

46. Es tracta del dissentiment reial a aspectes del règim senyorial, dissentiment que és molt més àmpliament explicatiu i comprensiu en el quadern de les Constitucions de 1706 que no en el de 1702.